

Ulvilan kaupungin koulutoimen ja varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen toimintaohjelma

Ulvilan kaupunki
PL 77
28401 Ulvila

käyntiosoite: Loukkurantie 1
28450 Vanha-Ulvila
puh. 02 6774 511

2012

Sisällysluettelo

Toimintaohjelman esittely	5
Jätehuolto	7
Energian kulutus	9
Veden kulutus	11
Kestävä kulutus	13
Liikenne ja liikkuminen.....	15
Hyvinvointi	17
Viihtyisyys	19
Kulttuuriympäristön ja perinnekulttuurin tuntemus.....	21
Monikulttuurisuuden arvostaminen	23
Yhteisöllisyys	25
Lähiympäristön tuntemus	27
Yhteistyötahoja	29

Toimintaohjelman esittely

Johdanto

Tämän kestävän kehityksen toimintaohjelman tarkoitus on luoda Ulvilan koulutoimelle ja varhaiskasvatukselle (myöh. yksikkö) yhteinen kestävän kehityksen linja ja ohjata yksiköiden arkitoimintoja taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävämpään suuntaan.

Alkutilanteen kartoittamiseksi yksiköt ovat arvioineet kestävän kehityksen nykytilanteensa kirjallisesti. Valmiina arviointipohjana on käytetty OKKA-säätiön Kestävän kehityksen sertifiointin pika-arviointia. Muutama yksikkö on täyttänyt 4V-hankkeen Kestävän kehityksen oppaan mukaisen arvioinnin.

Arvioinneista käy ilmi, että yhtenäisiä linjoja kestävän kehityksen toteuttamiseksi tarvitaan ja toivotaan. Suurimmat puutteet koetaan olevan toimivan kestävän kehityksen ryhmän luomisessa ja toiminnan suunnittelussa. Lisäksi koko yksikön sitouttaminen ja osallistaminen ohjelmaan on nähty haasteena. Toimia kestävän kehityksen edistämiseksi toteutetaan yksiköissä erittäin vaihtelevasti.

Tämä ohjelma kattaa kaikki kestävän kehityksen kolme osa-aluetta: ekologinen, taloudellinen ja sosiaalis-kulttuurinen. Ohjelman 11 teemaa keskittyvät näiden osa-alueiden ympärille. Teemat ovat: jätehuolto, energian kulutus, veden kulutus, kestävä kulutus, liikenne ja liikkuminen, hyvinvointi, viihtyisyys, kulttuuriympäristön ja perinnekulttuurin tuntemus, monikulttuurisuuden arvostaminen, yhteisöllisyys sekä lähiympäristön tuntemus. Ohjelman loppuun on koottu esimerkkejä niistä yhteistyötahoista, joihin yksikkö voi olla yhteydessä kestävän kehityksen ohjelmaa toteuttaessaan. Kestävän kehityksen kalenteriin on koottu kansallisia ja kansainvälisiä teemapäiviä, joita voidaan viettää erilaisin menoin lukuvuoden aikana.

Ohjelman tavoitteet

Jokaisen teeman omat tavoitteet on kuvattu ohessa olevissa taulukoissa. Yleiset tavoitteet ohjelmalle voidaan sen sijaan määrittellä seuraaviksi:

- Sisäistää kestävän kehityksen ajatusmalli ja ottaa se osaksi jokapäiväistä toimintaa.
- Saavuttaa kokonaisvaltainen kestävän kehityksen toimintamalli sisältäen taloudellisen, ekologisen ja sosiaalis-kulttuurisen näkökulman.
- Yhtenäistää kestävän kehityksen toimintoja eri yksiköiden välillä.
- Opettaa ja kannustaa luonnonvarojen tehokkaaseen ja luovaan hyödyntämiseen.
- Koko henkilökunnan ja perheiden sitoutuminen yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Toimintakausi

Kestävän kehityksen strategia suunnitellaan neljäksi vuodeksi (yhdeksi lautakuntakaudeksi) kerrallaan ja toteutetaan vuosittaisten teemojen ympärille. Lukuvuoden 2012-2013 teemana on jätehuolto. Seuraavien vuosien teemat valitaan ohjausryhmän antamien ohjeiden mukaisesti.

Seuranta

Opetus- ja kasvatustalokunta asettaa strategian seuraamista ja ohjaamista varten ohjausryhmän, johon nimetään edustaja jokaisesta sivistystoimen alaisesta yksiköstä. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimii Ulvilan kaupungin sivistysjohtaja. Ohjausryhmä

kokoontuu vähintään kaksi kertaa vuodessa arvioimaan strategian toteutumista ja kehittämään sitä. Ohjausryhmään voidaan kutsua myös ulkopuolisia henkilöitä.

Vastuutahot

Vuosittaisten teemojen vastuualueet jaetaan yksikön sisäisesti. Päävastuu yksikkökohtaisesta toteutuksesta on yksikön johtajalla; päiväkodin johtajalla, perhepäivähoidon johtajalla tai rehtorilla. Vastuu ohjelman kokonaisvaltaisesta toteutuksesta ja seurannasta on opetus- ja kasvatustalokunnalla.

Raportointi

Ohjelman toteutuksesta ja tuloksista raportoidaan vuosittain sivistysjohtajalle. Sivistysjohtaja raportoi edelleen opetus- ja kasvatustalokunnalle. Opetus- ja kasvatustalokunta voi vuosiraportoinnin yhteydessä antaa lisäohjeita tai velvoitteita, jotka liittyvät ohjelman toteuttamiseen.

Päivittäminen

Strategia päivitetään neljän vuoden välein aina uuden lautakuntakauden alussa. Päivittämisestä vastaa ohjausryhmä. Päivitykset hyväksytään opetus- ja kasvatustalokunnassa.

Jätehuolto

Lukuvuosi 2012-2013

Päätaivoite	Kehityskkeinot
Ymmärtää kierrätyksen, siisteyden ja jätteiden lajittelun merkitys.	<ul style="list-style-type: none"> - Tunnetaan materiaalin ja jätteen elinkaari. - Pidetään ympäristö siistinä osallistumalla esimerkiksi Roska päivässä -liikkeeseen. - Arvostetaan ympäristöä ja sen siisteyttä.
Jätteiden lajittelu koko yksikössä.	<ul style="list-style-type: none"> - Hankitaan keräysastiat eri jätejakeille (biojäte tai komposti, energia/muovit, paperi, pahvi, metalli, lasi, sekajäte). - Huolehditaan vaarallisen jätteen turvallisesta keräyksestä. - Jäteastiat ja jätekatos ovat kaikkien saavutettavissa ja kaikki ovat tietoisia niiden sijainnista. - Tehdään jäteastioiden viereen lajitteluohjeet. - Kompostoidaan biojäte mahdollisuuksien mukaan.
Vähentää jätemäärää yksikön eri toimintoissa.	<ul style="list-style-type: none"> - Korvataan kertakäyttöastiat esimerkiksi kevyillä ja kestävillä muovi- metalli- tai emaliastiolla. - Panostetaan tavaroiden ja laitteiden monikäyttöisyyteen, pitkäikäisyyteen, korjattavuuteen ja huollattavuuteen. - Vältetään turhaa pakkausmateriaalia suosimalla suuria pakkauskokoja ja vähän pakattuja tuotteita sekä tekemällä suuria kertatilauksia. - Minimoidaan pois heitettävän ruoan määrä.
Vähentää tulostuspapierin kulutusta.	<ul style="list-style-type: none"> - Hyödynnetään paperin molemmat puolet sekä tulostetaan pienentäen. - Lisätään sähköistä/paperitonta tiedonkulkua sisäisessä ja ulkoisessa tiedottamisessa.
Kehittää luovaa ajattelua jätteen hyötykäytön suunnittelussa.	<ul style="list-style-type: none"> - Kannustetaan luovuuteen ja kekseliäisyyteen jätteen ja käytöstä poistettavien tavaroiden hyöty- ja uusiokäytössä. Miten niitä voi käyttää hyväksi esimerkiksi askartelussa tai leikeissä? - Kierrätetään ja uusiokäytetään vanhoja tavaroita esimerkiksi järjestämällä myyjäiset, kirpputori tai vaihtajaiset, tai hyödyntämällä tavaroita uudelleen käsitoissa, leikeissä ja askartelussa.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - Kaatopaikan ja jätteen lajitteluase- man toimintaan on tutustuttu. - Aloittavat esikoululaiset on viety kat- somaan teatteriryhmä Ulpun kierrätys- näytelmä. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ympäristön siisteys. - Kierrätysnäytelmän näh- neiden esikoululaisryhmien määrä. 	<p>Yksikön johtaja</p> <p>Opettajat</p> <p>Päivöohjaajat</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Yksiköllä on jättesuunnitelma. - Sekajätteen määrä on vähentynyt. - Jäteastiat on hankittu ja niitä käyte- tään tarkoituksen mukaisesti koko yk- sikössä. - Lajitteluohjeet on kirjoitettu ja sijoitet- tu jäteastioiden läheisyyteen. - Koko yksikkö osaa lajitella tavalli- simmat jätteet. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lajittelun toteutuminen. - Sekajätteen määrän muu- tos. - Jätteiden lajittelun osaami- sen testaaminen. 	<p>Yksikön johtaja</p> <p>Kiinteistöhuolto tai tekninen toimi</p>
<ul style="list-style-type: none"> - On aloitettu yksikkökohtainen jäte- määrän seuranta. - Käsipaperit on vaihdettu pyyhkeisiin. - Retkiastiasto kestävästä materiaalis- ta on hankittu. - Sähköistä tiedotuskanavaa hyödyn- netään sisäisessä ja ulkoisessa kom- munikoinnissa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lukuvuoden alun jätemää- rän vertaus loppuvuoteen. - Jätehuollon kustannusten muutos. 	<p>Yksikön johtaja</p> <p>Kiinteistöhuolto tai tekninen toimi</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Tulostuspapierin käytön seuranta on aloitettu. - Tulostetaan harkitusti, kaksipuolisesti ja pienentäen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Käytetyn tulostuspapierin määrän muutos. - Lähetettyjen paperi- ja säh- köisten tiedotteiden määrä. 	<p>Yksikön johtaja</p>
<ul style="list-style-type: none"> - On järjestetty ainakin yksi näyttely tai muu tapahtuma, jota varten oppilaat voivat tehdä teoksia kierrätysmateriaa- leista. - Kierrätyskelpoiselle jätteelle on etsitty uusia käyttökohteita. Esimerkiksi puu- töiden puru ja puukapulat sekä tekstiili- työn kangastilkut. 	<ul style="list-style-type: none"> - Oppilaiden kierrätys- tai hyötykäyttöiden määrä. - Poisheitetyn ja hyötykäyte- tyn puu- ja tekstiilityömateri- aalin määrä. 	<p>Yksikön johtaja</p>

Energian kulutus

Päätaivoite	Kehityskeinot
Parantaa energiatehokkuutta.	<ul style="list-style-type: none"> - Seurataan sähkönkulutusta. - Rakennuksen energiatehokkuuden tarkistus. Tarkistetaan ikkunoiden ja ovien tiivisteet, ilmanvaihtokanavat, huonelämpötila (20-22 astetta) sekä energiansäästö-, led- tai halogeenilamppujen käyttö. - Sammutetaan laitteet ja valot kun niitä ei tarvita kymmeneen minuuttiin. - Hyödynnetään luonnonvaloa valaistuksessa. - Laitteet on huollettu ja ne toimivat hyvin. - Suositetaan vähän energiaa kuluttavia laitteita.
Omaksua ja toteuttaa energiansäästön keinoja koko yksikössä.	<ul style="list-style-type: none"> - Laitetaan energiansäästöohjeistukset näkyville. - Suositetaan energiaa säästäviä liikkumismuotoja. - 30-40 asteen pesulämpötila on usein riittävä. - Käytetään eko-ohjelmia.
Tietoisuus eri energiamuodoista, niiden tuotannosta ja vaikutuksista ympäristöön.	<ul style="list-style-type: none"> - Pohditaan eri energiatuotantotapojen ympäristövaikutuksia ja kannattavuutta. - Mietitään, mihin energiaa tarvitaan.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - Sähkö- ja lämmityskulujen seuranta on aloitettu. - Sähkölaitteiden huolto ja rakennuksen energiatehokkuuden tarkastukset ja parannukset tehty. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kulujen ja kulutuksen muutos. - Huollettavien laitteiden määrä. 	Kiinteistöhuolto tai tekninen toimi
<ul style="list-style-type: none"> - Energiansäästövinkit kirjoitettu ja sijoitettu näkyvälle paikalle ja sähkölaitteiden lähetyville. - Pestään matalissa lämpötiloissa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kulujen ja kulutuksen muutos. 	Yksikön johtaja
<ul style="list-style-type: none"> - Tunnistetaan energian tarpeellisuus. - On tutustuttu energiatuotantolaitoksiin. - Tiedetään yleisimpien energiamuotojen tuotantotapa. - Tunnistetaan energiatuotannon tyypillisimmät ympäristöriskit. 	<ul style="list-style-type: none"> - Energiatietoisuuden kehittyminen. 	Yksikön johtaja Opettajat Päiväohjaajat

Veden kulutus

Päätavoite	Kehityskkeinot
Vähentää veden kulutusta.	<ul style="list-style-type: none"> - Laitteet on huollettu ja ne toimivat hyvin. - Korjataan vuotavat hanat ja pöntöt sekä rikkoon-tuneet laitteet nopeasti. - Käytetään vettä säästäviä hanoja ja pönttöjä. - Säädetään veden virtaamaa esimerkiksi vaihta-malla suihkun suihkupää, kaksiotehana yksiotehanaan tai asentamalla virtauksenrajoitin. - Ei juokseteta vettä turhaan. - Pestään täysiä koneellisia astioita ja pyykkiä. - Käytetään säästö- tai vajaatäyttöohjelmia.
Ymmärtää veden säästämisen merkitys.	<ul style="list-style-type: none"> - Ollaan tietoisia vesivarojen rajallisuudesta ja ve-den tuhlaamisen tuomista ongelmista paikallisesti ja maailmanlaajuisesti. - Opetetaan säästävää veden käyttöä. - Tehdään vedensäästöohjeet.
Tuntea veden kiertokulku.	<ul style="list-style-type: none"> - Mistä vesi tulee esimerkiksi meriin ja vesijohtoi-hin? Mihin vettä käytetään? - Tutkitaan eri vesien laatua ja ominaisuuksia. - Pohditaan, mitkä asiat vaikuttavat veden laatuun ja mitä vaikutuksia sillä on ympäristöön ja tervey-teen.
Pienentää harmaiden vesien ympäristövaikutuksia.	<ul style="list-style-type: none"> - Selvitetään viemärien tukkeutumisen syyt. Asen-netaan lavuaareihin sihti. - Käytetään ympäristömerkittyjä ja ympäristöstä-vällisiä pesuaineita. - Vältetään turhia kemikaaleja, kuten voimakkaita pesuaineita, huuhteluaineita, pyykinpehennysai-neita ja vessanraikastimia.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - Veden kulutuksen seuranta on aloi-tettu. - Vettä käyttävät laitteet on tarkastettu ja huollettu. - Veden virtaaman säädöt on tehty. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kulujen ja kulutuksen muu-tos. 	Kiinteistöhuolto tai tekninen toimi
<ul style="list-style-type: none"> - Vedensäästöohjeet on laitettu kaikki-en näkyville. - Tiedetään veden määrään vaikutta-vat tekijät. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tunnetaan veden liiallisen käytön vaikutukset. 	Yksikön johtaja Opettajat Päivöohjaajat
<ul style="list-style-type: none"> - On tutustuttu vesilaitoksen, veden-puhdistamon ja/tai pohjavedenottamon toimintaan. - Tiedetään, miten vesi kiertää maapal-lolla ja mitkä tekijät sen laatuun vaikuttavat. 	<ul style="list-style-type: none"> - Veden kiertokulun osaami-nen. 	Yksikön johtaja Opettajat Päivöohjaajat
<ul style="list-style-type: none"> - Osataan laittaa viemäriin oikeita asi-oita. - Yksikön pesuaineet on vaihdettu ympäristömerkittyihin, fosfaatittomiin ja kotimaisiin pesuaineisiin. - Huuhteluaineiden ja voimakkaiden pesuaineiden käyttöä on vähennetty. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tukkeutuneiden viemärei-den määrä. - Pesuaineiden kulutuksen muutos. 	Yksikön johtaja Siistijä

Kestävä kulutus

Päätaivoite	Kehityskeinot
Osata tehdä vastuullisia ja harkittuja hankintoja.	<ul style="list-style-type: none"> - Panostetaan hankinnan kestävyteen, vastuullisuuteen, huollettavuuteen, korjattavuuteen ja elinkaariajatteluun. - Pohditaan hankinnan tarpeellisuutta ja materiaalivalintoja. - Ostetaan lähellä tuotettua. - Suositaan ympäristömerkittyjä tuotteita. - Kierrätetään, jaetaan, vaihdetaan, myydään, ostetaan käytettynä. - Hankitaan kirjastokortti.
Arvostaa aineettomuutta.	<ul style="list-style-type: none"> - Luovuuden, kekseliäisyyden ja materiaalittoman ajattelutavan kehittäminen. - Aineettomat lahjat sekä kierrätys- ja luonnonmateriaaleista askartelu. - Leluton päivä.
Kehittää elinkaariajattelua.	<ul style="list-style-type: none"> - Tavaroiden ekologisen jalanjäljen ja eri vaihtoehtojen pohtiminen. - Tavaroiden käyttö loppuun asti, esimerkiksi vihkon kierrätys. - Selvitetään materiaalien ja tuotteiden elinkaaret. - Selvitetään valmistuksen ja käytön ympäristövaikutukset.
Suosia lähiruokaa ja pienentää ruoan ekologista jalanjälkeä.	<ul style="list-style-type: none"> - Vierailu tai talkootyö paikallisilla tiloilla. - Tutustutaan luomuruoan viljelyyn, viljelykurssi. - Kasvatetaan ja hoidetaan kasveja. - Lähiruoan, kausiruoan ja luomun/reilun kaupan tuotteiden käyttö keittiössä ja kahvitauoilla. - Tutustutaan eri ruoka-aineisiin. - Ruoan poisheiton vähentäminen. Ylijääneen ruoan jatkokäyttö. - Oppilaiden apukeittäjävuorot.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - Järjestetty ainakin yksi kirpputori tai osto-myynti-vaihtotapahtuma. - Tunnetaan yleisimmät ympäristömerkit. - Osataan korjata ja huoltaa vaatekapaleita, esimerkiksi ommella nappeja ja korjata sukkaa. - Yksiköllä on kirjastokortti ja kirjaston palveluja hyödynnetään monipuolisesti. 	<ul style="list-style-type: none"> - Uusien hankintojen määrä. - Kirjastopalvelujen hyödyntäminen verrattuna uusien kirjojen, pelien, elokuvien ym. hankintaan. 	<p>Sivistysjohtaja</p> <p>Yksikön johtaja</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Järjestetään ainakin yksi leluton päivä syksyllä ja keväällä. - Tehdään esimerkiksi joululahjat, äitienpäivälahjat ja isänpäivälahjat kierrätys- tai luonnonmateriaaleista, tai annetaan aineettomia lahjoja. 	<ul style="list-style-type: none"> - Uusien lelujen ja lahjahankintojen määrä ja tarve. - Aineettomien lahjojen määrä. 	<p>Yksikön johtaja</p> <p>Opettajat</p> <p>Päivöhoajaajat</p>
<ul style="list-style-type: none"> - On selvitetty ainakin yhden tuotteen tai vaateen alkuperä. Missä tuote on tehty, mitä materiaaleja sen valmistamiseen on käytetty ja mistä ne on saatu? Mitkä ovat ympäristövaikutukset? Entä eettinen näkökulma? Miten tuote hävitetään käytön jälkeen? 	<ul style="list-style-type: none"> - Kriittisyyden kehittyminen tuotevalinnoissa. - Materiaalitietoisuuden ja ympäristövaikutusten kehittyminen. - Elinkaariajattelun omaksuminen. 	<p>Yksikön johtaja</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Järjestetty vierailu, talkoopäivä tai pieni viljelykurssi paikallisella luomutilalla ja tutustutaan sen toimintaan. Selvitetään yhteistyömahdollisuudet ruokahankintojen suhteen. - Luomu- kausi- ja lähiruoan sekä reilun kaupan tuotteiden käyttö keittiössä ja kahvitauoilla on lisätty. - Informoidaan keittäjäpäivittäin ruokailijoiden määrästä. - Oppilaille on järjestetty apukeittäjävuorot. 	<ul style="list-style-type: none"> - Biojätteen määrän kehittyminen. - Luomu- ja lähiruoan sekä reilun kaupan tuotteiden osuus muusta ruoasta. 	<p>Yksikön johtaja</p> <p>Keittiöhenkilökunta</p>

Liikenne ja liikkuminen

Päätavoite	Kehityskeinot
Vähentää kuljetustarvetta ja pienentää kuljetuskustannuksia.	<ul style="list-style-type: none"> - Yksityisliikenteen tarpeen arviointi. - Yhteiskuljetusten ja kimppekyytien suosiminen ja niiden suunnittelu. - Omaksutaan ympäristöystävällinen ja terveellinen liikkumistapa. - Yhteistyö toisten yksiköiden kanssa. - Kimppekyytisuunnitelma vanhempien kanssa lasten viemisestä ja hakemisesta.
Tuntea eri liikkumismuotojen ympäristövaikutukset.	<ul style="list-style-type: none"> - Eri kulkuneuvojen päästöjen vertailu. - Tärkeimpien liikennepäästöjen ja niiden ympäristö- ja terveyshaittojen tunteminen.
Kehittää kestäväää liikkumisasennetta.	<ul style="list-style-type: none"> - Kannustetaan päästöttömän tai vähäpäästöisen liikkumismuodon käyttämiseen. - Ei tyhjäkäytetä autoja. - Pyörätelineiden ja muiden liikkumiseen kannustavien tarvikkeiden hankinta. - Kartoitetaan käytetyt liikkumismuodot. - Pohditaan syitä mm. autolla ja pyörällä liikkumiseen. - Kehitetään ulkotiloja ja leikkejä arki- ja hyötyliikuntaan kannustaviksi. - Harrastetaan monipuolisesti liikuntaa ja opetellaan eri lajeja.
Lisätä liikenneturvallisuutta.	<ul style="list-style-type: none"> - Liikennesääntöjen tunteminen. - Turvallisen liikennekäyttäytymisen omaksuminen.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - Vietetään autotonta päivää ja kimppekyytipäivää sekä pyöräilyviikkoa. - Kuljetussuunnitelma on tehty. - Yksityisautoilua on vähennetty ja hyötyliikkumista lisätty. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kuljetuskustannusten muutos. - Yksityisautoilun määrän muutos. 	Yksikön johtaja
<ul style="list-style-type: none"> - Tiedetään haitallisimmat liikenteen aiheuttamat päästöt ja niiden terveys- ja ympäristövaikutukset. - Tunnistetaan eri kulkuneuvojen ympäristövaikutukset. 	<ul style="list-style-type: none"> - Liikenteen sekä terveys- ja ympäristövaikutusten välisen riippuvuuden tunteminen. 	Yksikön johtaja
<ul style="list-style-type: none"> - Yksikön alueella on tarvittava määrä pyörätelineitä. - Liikuntapäiviä ja urheilukilpailuja on järjestetty. - Pyörällä tai kävellen kulkevien määrä on lisääntynyt. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pyörällä tai kävellen kulkevien oppilaiden ja henkilökunnan määrä verrattuna autolla kulkeviin. 	Yksikön johtaja Kiinteistöhuolto tai tekninen toimi
<ul style="list-style-type: none"> - On järjestetty liikennepäivä, jossa harjoitellaan liikennesääntöjä ja liikennekäyttäytymistä. - Kaikki pyöräilijät käyttävät kypärää. - Kaikki käyttävät pimeällä heijastinta ja valoja pyörässä. 	<ul style="list-style-type: none"> - Liikennesääntöjen tunteminen. - Pyöräilykypärän, heijastimen ja valojen käyttö. 	Yksikön johtaja

Hyvinvointi

Päätavoite	Kehityskkeinot
Luoda hyvinvoiva työ- ja oppimisympäristö.	<ul style="list-style-type: none"> - Yhteisten sääntöjen ja käytötapojen laatiminen. - Henkilöstön riittävä keke-koulutus. - Jaetaan vastuualueita tasaisesti henkilöstön, vanhempien ja oppilaiden kesken. - Valitaan oppilaista ympäristöagentit. - Järjestetään säännöllisesti vanhempainiltoja sekä kehityskeskusteluja henkilöstön kanssa. - Järjestetään henkilöstölle virkistys- ja harrastuspäiviä. - Rohkaistaan ja opetetaan kommunikoimaan, ilmaisemaan tunteita sekä luomaan terve itsetunto. - Opetellaan pitämään huolta itsestä ja toisista.
Painottaa avoimuutta, tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta, turvallisuutta, auttamista ja syrjinnän ehkäisyä.	<ul style="list-style-type: none"> - Avoin vuorovaikutus henkilöstön, lapsien ja vanhempien välillä. - Kiusaamisen ja syrjäytymisen ehkäisy ja siihen puuttuminen. - Turvallisuussuunnitelma hätä- ja erikoistilanteiden varalta. - Rohkaistaan luovuuteen ja yrittämiseen. - Tuetaan erilaisuutta. - Pohditaan erilaisuutta, kiusaamista ja syrjäytymistä esimerkiksi kirjoitelmien tai näytelmien muodossa.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - On järjestetty vanhempainilta ja henkilöstön palautepäivä. - Yhteiset säännöt on laadittu koko yksikön voimin. - Tehty yhteistyönä henkilökunnan, vanhempien ja oppilaiden kanssa näytelmä tai muu esitys. - Henkilöstölle on tarjottu riittävä koulutus. 	<ul style="list-style-type: none"> - Palaute henkilöstöltä ja vanhemmilta. 	<ul style="list-style-type: none"> Sivistysjohtaja Yksikön johtaja Henkilökunta Oppilaat/Lapset Vanhemmat
<ul style="list-style-type: none"> - Turvallisuus- tai hätäsuunnitelma on tehty ja sitä on harjoiteltu oppilaiden kanssa. - On tehty suunnitelma kiusaamisen ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä tilanteiden ratkaisemiseksi. - On tehty paljon ryhmitöitä. 	<ul style="list-style-type: none"> - Turvattomien tilanteiden määrä. - Syrjintä- ja kiusaamistilanteiden määrä. 	<ul style="list-style-type: none"> Sivistysjohtaja Yksikön johtaja Henkilökunta Oppilaat/Lapset Vanhemmat

Viihtyisyys

Päätavoite	Kehityskkeinot
Tehdä ympäristöstä viihtyisä, turvallinen ja virikkeellinen.	<ul style="list-style-type: none"> - Tehdään sisätilasta ja pihasta virikkeellinen, turvallinen, esteetön ja viihtyisä. - Kannustetaan luovuuteen tilojen käytössä ja aktiiviteettien keksimisessä. - Annetaan mahdollisuus soveltaa alueita moneen käyttöön, ei tehdä liian valmiita puitteita. - Sisätilojen optimaalinen lämpötila, valaistus ja ilmanvaihto.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - Yksikön sisä- ja ulkotilat on todettu tai muutettu turvallisiksi, esteettömiksi ja virikkeellisiksi. - Sisätilojen lämpötila on 20-22 astetta, sähkö- ja luonnonvalaistusta on riittävästi ja ilmanvaihto toimii hyvin. Tuuletus ristivedolla käy nopeasti ja tehokkaasti. - Tehdään kysely em. asioista. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kyselyn tulokset. - Tapaturmien määrä. 	<p>Yksikön johtaja</p> <p>Kiinteistöhuolto tai tekninen toimi</p>

Kulttuuriympäristön ja perinnekulttuurin tuntemus

Päätavoite	Kehityskeinot
Tuntea kunnan ja maakunnan kulttuuria, historiaa ja perinteitä.	<ul style="list-style-type: none"> - Tutustutaan paikallisiin museoihin ja maataloihin sekä perinteisiin elintapoihin. - Opiskellaan seudun historiaa. - Kuullaan esimerkiksi isovanhempien kertomuksia entisajan elämäntyylisestä. - Opitaan arvostamaan alueen kulttuurihistoriaa. - Järjestetään tiettyyn aikakauden teemaan sopivat markkinat, myyjäiset, näytelmä tai muu tapahtuma.
Perinnemaiseman tuntemus.	<ul style="list-style-type: none"> - Tutustutaan seudun perinnemaisemaan ja tyypillisiin kasvi- ja eläinlajeihin. - Tunnetaan perinnemaiseman hoitoa sekä kunnostetaan perinnemaisemaa.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - Vierailaan museossa, maatilalla tai teemamarkkinoilla. - Järjestetään luontoretki ja tutustutaan tyypillisiin lajeihin sekä opitaan perinteisistä maankäyttötavoista. - Järjestetään teemapäivä ja kuullaan esimerkiksi isovanhempia. 	- Perinnehistoriatiedon kehittyminen.	<p>Yksikön johtaja</p> <p>Opettajat</p> <p>Päiväohjaajat</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Perinnemaiseman kunnostustalkoisiin on osallistuttu. - Tunnistetaan seudun tyypillisimmät eläin- ja kasvilajit. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lajituntemus. - Perinnemaiseman hoidon osaaminen. 	<p>Yksikön johtaja</p> <p>Opettajat</p> <p>Päiväohjaajat</p>

Monikulttuurisuuden arvostaminen

Päätaivoite	Kehityskeinot
Tuntea suomalainen kulttuuriperintö.	<ul style="list-style-type: none"> - Opiskellaan suomalaista kulttuuria ja historiaa. - Pohditaan suomalaisuuden merkitystä Suomessa ja maailmalla.
Arvostaa monikulttuurisuutta.	<ul style="list-style-type: none"> - Tunnetaan muiden kulttuurien tapoja, musiikkia, kirjallisuutta, ruokaa, leikkejä ym.. - Huomioidaan ainakin yksikössä edustettujen kansallisuuksien juhlapäivät. - Hankitaan ystävyyskoulu tai osallistutaan johonkin kansainväliseen projektiin.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - On tutustuttu suomalaisiin henkilöihin ja muihin suomalaisuuteen liittyviin asioihin eri teemapäivinä. - On luettu ainakin yksi merkittävä suomalainen teos. 	<ul style="list-style-type: none"> - Suomalainen kulttuuri- ja historiatuntemus. 	Yksikön johtaja
<ul style="list-style-type: none"> - On tutustuttu ainakin yksikössä edustettuihin kansallisuuksiin. - Arvostetaan eri kulttuureja. - On osallistuttu johonkin monikulttuurisuuteen liittyvään projektiin tai tapahtumaan. 	<ul style="list-style-type: none"> - Maailmanlaajuinen kulttuuri- ja historiatuntemus. - Valmiudet toimia eri kulttuuritaustaisten henkilöiden kanssa. 	Yksikön johtaja

Yhteisöllisyys

Päätavoite	Kehityskkeinot
Kehittää yksikön sisäistä ja ulkoista yhteistyötä.	<ul style="list-style-type: none"> - Tehdään yhteistyötä henkilökunnan, lapsien, vanhempien, toisten yksiköiden ja ulkopuolisten tahojen kanssa. - Jaetaan vastuualueita henkilöstön, vanhempien ja lapsien välillä. - Suunnitellaan lukuvuoden tapahtumat yhdessä. - Perustetaan oppilaista ympäristöryhmä, joka osallistuu opettajien keke-ryhmän kanssa ohjelman toteutukseen. - Laitetaan ajankohtaista ja päivitettyä tietoa keke-ilmoitustaululle ja koulun kotisivuille. - Osallistutaan aktiivisesti alueen ja kunnan tapahtumiin.
Kehittää henkilökunnan, lapsien ja vanhempien vaikuttamismahdollisuuksia.	<ul style="list-style-type: none"> - Kuunnellaan avoimesti ja ennakkoluulottomasti kehitysehdotuksia ja otetaan ne huomioon päätöksiä tehtäessä. - Luodaan keskusteleva ja kommunikoiva ilmapiiri. - Mahdollistetaan oppilaskunta-, tukioppilas- ja kummitoiminta. - Aktiivinen ja sitoutunut vanhempaintoiminta.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - On järjestetty jokin tapahtuma yhdessä toisten yksiköiden ja muiden ulkopuolisten tahojen kanssa. - Henkilökunnan, vanhempien ja lapsien toimesta tehty yhteinen suunnitelma ja vastuunjako tulevan vuoden tapahtumista ja retkistä. - Ympäristöryhmä perustettu. - Ilmoitustaulu ja kotisivut toimivat ja tietoa päivitetään säännöllisesti. - On osallistuttu kunnan ja alueen järjestämiin tapahtumiin. 	<ul style="list-style-type: none"> - Yhteistyön toteutuminen ja sen arviointi. - Tiedon välityksen tehokkuus. 	<p>Sivistysjohtaja</p> <p>Yksikön johtaja</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Henkilökunnalle ja oppilaille on tehty kysely sisä- ja ulkoympäristön tilasta ja niiden kehittämistä. - Vanhempaintoiminta aktivoitu. - Oppilastoimintaa on järjestetty. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kyselyn tulokset. - Toteutettujen kehitysehdotusten aloitteentekijöiden seuranta. - Vanhempaintoiminnan säännöllisyys ja toimivuus. - Oppilastoiminnan toteutuminen. 	<p>Sivistysjohtaja</p> <p>Yksikön johtaja</p>

Lähiympäristön tuntemus

Päätavoite	Kehityskkeinot
Tuntea lähiympäristö sekä sen lajit ja historia.	<ul style="list-style-type: none"> - Järjestetään säännöllisesti retkiä lähiympäristöön. - Tutustutaan lähiympäristön historiaan, karttaan ja tyypillisiin lajeihin. - Otetaan luontoalue lähiympäristöstä kummialueeksi. - Hyödynnetään lähiympäristöä opetuksessa.
Kunnioittaa lähiympäristöä ja sen siisteyttä.	<ul style="list-style-type: none"> - Järjestetään lähialueen kunnostus- ja siivouspäiviä. - Opitaan arvostamaan ympäristön siisteyttä ja kunnioittamaan sitä.

Tavoitetaso teemavuoden lopussa	Mittarit	Vastuutaho
<ul style="list-style-type: none"> - Päiväretkiä on tehty lähiympäristön metsään tai niitylle eri vuodenaikoina. - Tunnetaan alueen historiaa ja tyypillisiä lajeja. 	<ul style="list-style-type: none"> - Oman lähiympäristön ja sen kartan hahmotus. - Laji- ja historiantuntemus. 	<p>Yksikön johtaja</p> <p>Opettajat</p> <p>Päiväohjaajat</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Lähiympäristö on siivottu ja kunnostettu syksyllä ja keväällä talkoovoimin. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lähiympäristön siisteys ja kunto. - Tihutöiden määrä. 	<p>Yksikön johtaja</p> <p>Opettajat</p> <p>Päiväohjaajat</p>

Yhteistyötahoja

Jätehuolto

Hangassuon jätekeskus

Raumantie 980
29100 Luvia
(02) 558 1011
porinjatehuolto@pori.fi
<http://www.pori.fi/porinjatehuolto/hangassuonjatekeskus.html>

Hallavaaran jätekeskus

Hallavaarantie 323
27710 Köyliö
(02) 5541 922
<http://www.satakierto.com>

Ongelmajätteen ja SER:n vastaanotto

Kaasmarkuntie 195
Ulvila
Tampereentie 1650
Kullaa/Ulvila

Porin kierrätyskeskus

Savipajakatu 8
28610 Pori
(02) 621 2516
<http://www.pori.fi/porinjatehuolto/porinkierratyskeskus.html>

Veikko Lehti Oy

Teljänkatu 10
28130 Pori
(02) 631 6100
veikkolehti@veikkolehti.fi
<http://www.veikkolehti.fi>

Stena Recycling Oy

Mäkipuistontie 23
28430 Pori
010-7780 133
pori@stenarecycling.fi
<http://stenarecycling.fi/>

Kuusakoski Oy

Mäntyluoto
28880 Pori
020-781 7660
<http://www.kuusakoski.fi/Yhteystiedot/PORI>

Varaosapankki

Veturitallinkatu 7
28120 Pori
(02) 641 6100
varaosapankki@pp.inet.fi
<http://www.varaosapankki.org/>

Luomutilat

Nevalaisen luomutila/Saaren luomuherkut Ky

Saarentie 166
Vanha-Ulvila
045-674 6507
ullanuniikki@gmail.com

Lastikan Luomutila

Haistilantie 42
28400 Ulvila
(02) 538 2236

Luomutila Talvitie

Leineperintie 60
29310 Ulvila
050-5206676

Lintikon Puutarha

Alhonsyrjäntie 64
29250 Nakkila
040-5709678
martti.lintikko@gmail.com

Tenhon tila

Järventaustantie 563
29340 Ulvila
(02) 5391 695
riitta@tenhontila.net
<http://www.tenhontila.net>

Kulttuuri

Friitalan nahkamuseo

Friitalantie 11
28400 Ulvila
(02) 677 4511
<http://www.nahkamuseo.fi/home.asp>

Rakennuskulttuuritalo Toivo ja Korsmanin talo

Varvinkatu 19
28100 Pori
(02) 621 1051
toivo@pori.fi
<http://www2.pori.fi/smu/sivut/index.php?p=169>

Satakunnan museo

Hallituskatu 11
28100 Pori
(02) 621 1078
satakunnanmuseo@pori.fi
<http://www.pori.fi/kulttuuri/museot>

Luontotalo Arkki

Pohjoispuisto 7
28100 Pori
(02) 621 1176
arkki@pori.fi
<http://www2.pori.fi/smu/sivut/index.php?p=170>

Rosenlew-museo

Kuninkaanlahdenkatu 14
28100 Pori
(02) 621 1865
rosenlew-museo@pori.fi
<http://www2.pori.fi/smu/rosenlew-museo>

Porin lastenkulttuurikeskus - Satakunnan lastenkulttuuriverkosto Porin taidemuseo

Eteläranta
28100 Pori
(02) 621 1086
lastenkulttuuriverkosto@pori.fi
<http://www.sakulaku.fi>

Emil Cedercreutzin museo

Museotie 1
29200 Harjavalta
044-432 5345
cedercreutzin.museo@harjavalta.fi
<http://www.harjavalta.fi/palvelut/museo/>

Suontaustan museo

Suontaustantie 293
27510 Eura
(02) 865 4505
info@suontaustanmuseo.net
<http://www.suontaustanmuseo.net>

Luvian kotiseutumuseo

Myllykuja 3b
29100 Luvia
040-549 3945
<http://www.luvia.fi/palvelut/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/museo/>

Jalomäen umpipiha

Johan Granlundin tie
29340 Ulvila
0440-333 333
antikuusisto@dnainternet.net
www.reitti.org/y_jalomaki.shtml

Kierrätyskauppa Corona

Friitala-talo, Friitalantie 11 C
28400 Ulvila

Teatteri Ulpu

Rauhantie 6C16
28400 Ulvila
050-3535634
raija.pipinen@ulvila.fi
<http://www.teatteriulpu.fi>

Vesi

Harjakankaan tekopohjavesilaitos

29600 Noormarkku
(02) 621 2111
porinvesi@pori.fi
<http://www.pori.fi/porinvesi/yhteystiedot.html>

Energia

Porin tuulipuiston opastuskeskus

Merituulentie 1
28900 Pori
(02) 638 4493
miia.suuriniemi@hyotytuuli.fi
<http://www.hyotytuuli.fi/index.php?page=76805bca2d58fc6e7cdcd96359953d0>

Olkiluoto

27160 Eurajoki
(02) 8381 5221
vierailut@tvo.fi
<http://www.tvo.fi/>

Harjavallan vesivoimalaitos

Voimalaitoksentie 70
29200 Harjavalta
(02) 5355 5070

Kullaan Hake & Lämpö ay

Ruukintie 95
29340 Kullaa
040-022 8286

Järjestöt

Satakunnan 4H-piiri

Satakunnankatu 15
28100 Pori
(02) 634 2500
<http://satakunta.4h.fi/>

Satakunnan luonnonsuojelupiiri

Otavankatu 11
28100 Pori
(02) 632 6163
satakunta@sll.fi
<http://www.sll.fi/satakunta>

Valonia - mm. kiertävä ympäristökoulu

Vanha Suurtori 7
20500 Turku
050-554 6145
valonia@valonia.fi
<http://www.valonia.fi>

Ulvilan Martat

040-538 9778
ritva.ruohonen67@gmail.com

Metsämörri - Suomen Latu

044-722 6312
nina.raike@suomenlatu.fi
<http://www.suomenlatu.fi/metsamorri/>

Ympäristökasvatuksen materiaalia

Satakunnan ympäristökoulu

<http://www.ymparistokoulu.utu.fi>

Suomen ympäristökasvatuksen seura ry

<http://www.ymparistokasvatus.fi>

Vihreä lippu

<http://www.vihrealippu.fi/vl>

4V-hanke: Välitä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin

<http://www.4v.fi/4v-hanke/>

Oppilaitosten kestävän kehityksen sertifikaatti

<http://www.koulujaymparisto.fi>

Osaava Satakunta - opettajien täydennyskoulutus

<http://osaavasatakunta.fi>

Liikennekasvatuksen työkalupakki - Liikenneturva

<http://www.liikenneturva.fi/www/tyokalupakki/index.php>